

Александар Милосављевић

ВОЈВОЂАНСКИ ОБЛОМОВ

*Тезе о могућим наличјима обломовштинине
у Тужној комедији Егона Савина*

Било је више разлога због којих је управа Српског народног позоришта одлучила да на репертоар стави *Тужну комедију*, поставку романа *Обломов* Ивана Александровича Гончарова, у драматизацији и режији Егона Савина. Истина, пре само неколико година Савин је своју драмску верзију истог дела с успехом режирао у Црногорском народном позоришту у Подгорици. Сада се, међутим, испоставило да смо се зајединички вратили Гончарову препознајући у овом његовом роману, који је у доба када је објављен, у Русији изазвао драматичне полемике, жестоко уморавши јавност.

Наиме, прича о „сувишном човеку” који, упркос својим великим потенцијалима пристаје на инерцију и повлачећи се у себе одустаје од живота, нема само димензију коју су открили Гончаровљеви савременици, најнепосредније суочени са нарастањем тзв. револуционарног расположења у Русији оног доба. Јер, у Обломову који по сваку цену жели да буде другачији, да се разликује од осталих, у његовој пасивности која нараста до патолошких димензија обломовштине, није тешко наслутити суштинско непристајање на промену, потребу да се успостави дистанца у односу на свеопшту помаму која захтева радикалне реформе.

Обломовштину, дакле, ваља схватити и као антиципацију, личну побуну против предстојећег револуционарног стања које у име оп-

шгих циљева подразумева укидање индивидуалности, које поништава посебност у корист идеје колективитета. Обломов својим ставом заправо афирмише принцип индивидуалности, и он то, ма колико било сурово, чини све до самопоништења. При разматрању његовог случаја прави смисао добија констатација Андре Малроа који се поиграо привидним апсурдом тврдећи да је „умирање пасивност, док је самоубиство дело”. „Смрт је у извесном тренутку највећа афирмација живота”, вели Малро, и та мисао је идеја коју несвесно следи главни јунак Гончаровљевог романа.

Уосталом, погледајмо какав је Гончаровљев Обломов?

Потонуо у обломовштину, запарложен, препунгтен инерцији, он одустаје од живота, повлачи се у себе, у микрокосмос властите собе; вештом, самоуништавајућом игром са собом самим унапред оспорава сваку могућност реализације властите среће; између две могућности које му се нуде увек непогрешиво бира ону која га неће усрећити, сигурно га никуда неће одвести, већ га дефинитивно прикива за кревет, оставља га да занавек чами, препуштен бризи и пажњи слуге и служавке, двоје људи за које нисмо сугурни колико уистину воле њега, а колико, попут Олге, девојке у коју се Обломов заљубљује, само препознају шта би Обломов евентуално могао да буде.

Разуме се, визуре из којег главног Гончаровљевог јунака посматрају његови ближњи, међусобно се разликују, јер Обломов је за свакога од њих нека врста огледала у којем се одражавају њихови властити ликови, и још више – оно што они сами очекују од живота. За слугу Захара Обломов је оличење блаженства егзистирања у нераду, савршен облик живота који успева да постоји упркос апсолутној пасивности. Агафија, служавка коју Обломов ангажује, а која ће му доцније постати супруга, у свом господару, доцније мужу, препознаје особу којој треба посветити сву своју пажњу, за коју се, у име Бога и хришћанског милосрђа, има смисла жртвовати, којој у животу вреди бити потпорни стуб, камен темељац. Андреја свог најбољег друга Обломова види као постојаног пријатеља, увек доступног, потенцијалног репрезентанта вредности у руском друштву онога времена које ваља бранити и за које се треба борити, као велепоседника чији је задатак да се стара о имању, али и који је дужан да се брине о себи, путује, ради на себи. Обломов је за Олгу нежна устрептала душа коју до суза гане Белинијева *Casta Diva*, који у самавању гради своје етеричне светове, но за којег још увек има наде да се неће у потпуности отуђити од света, који је у стању да материјализује, отелови, конкретизује своју племићку, узвишену, занесеност оновременог декадента.

*

Какав је, међутим, Обломов Егона Савина?

Наизглед, он се не разликује од Гончаровљевог. Исто је тако мек и запуштен, на сличан начин одустаје од живота, уроњен у властиту стварност која покатад неодољиво подсећа на бекетовске метафизичке празнине. Но, у овој обломовљевској пустоши Савин разазнаје простор за деликатне игре, за формирање fine драмске структуре испуњене тензијама различитих провенијенција: од система самообмањивања карактеристичног за главног јунака, којег аутор драматизације и редитељ представе у Српском народном позоришту третира као потенцијал за градњу специфичне, дискретне комике, преко сложених односа који се успостављају између Обомова и осталих актера комада, па до драмских набоја који проистичу из друштвеног контекста у којем је настао роман Гончарова, те времена и конкретног простора којима припада Савинова представа.

Јер, наспрам света који почетком прошлог столећа просто ври у слутњама предстојећих револуционарних заноса, наводи се Обломов са својом обломовштином. Не-делање је за њега, таквог какав је – увек наглашено свесног пресудне разлике (и дистанце) између себе и *других*, питање одустајања од света таквог какав је, вазда одређеног потребом да се реализује концепт слободе – било у констелацији хришћанске идеологије, било у оквирима друштвене револуције. Свако делање, свако померање, угрожавање инерције, дакле, води ка остварењу слободе, али она, у крајњој линији, одговара човеку који је пристао на укидање властите индивидуалности, што је за Обломова неприхватљиво.

*

Постоји, међутим, у Обломовљевом не-делању још једна потенцијална димензија по којој он није ексклузивно „руски случај”, нити га је могуће искључиво контекстуализовати у околностима предреволуционарне Русије, а по којој његово пропадање није само ствар бекетовског погледа на свет. У часу када смо омеђили ту димензију с Егоном Савином је постигнут договор да ову представу реализује управо у Српском народном позоришту у Новом Саду.

Обломовљева „побуна”, уз адекватну језичку адаптацију и конкретну промену локације на којој се догађа радња приче, може да се дешава и концем деветнаестог столећа у Војводини. Зар овај пропали руски спахија не може да буде и Новосађанин којем непрестано с Черевихког салаша стижу узнемирујуће вести о десеткованим примањима, који у тишини свог новосадског дома ослушкује вести о друштве-

ној бури која је на помолу, но који стварност сагледава из визуре аустроугарског поданика, човека чију је свест формирало искуство по којем драматика политичких дешавања увек бива амортизована чврстим, поузданим, непромењивим друштвеним системом чије функционисање никада није зависило од воље појединца?

Обломов, наима, зна оно чега су били свесни и његови преци: овај свет зависи од намера, воље и међусобних договора оних који су изнад и владају, оних који су у стању да, ма шта се дешавало, и ма колико друштвене буре деловале драматично, испланирају и подигну ушорена села, организују живот у градовима по европском моделу, успостављају границе између држава и на те међе доводе читаве народе као поуздане граничаре.

Питање слободе, потребе појединца да се избори за истинску слободу, одбрани се од помаме императива које намећу различите идеје колективитета, у случају „војвођанског Обломова” добија, дакле, нов смисао, постаје тема која почиње да се тиче ове средине на посебан начин. У том контексту, индиректно се дотичемо и феномена неизласка на изборе војвођанских староседелаца, њиховог латентног одустајања од друштвене димензије живота у Војводини, њиховог препуштања све замашнијих сегмената друштвене и политичке стварности „дођошима”.

Отуда Савиновог Обломова у Српском народном позоришту ваља, између осталог разумети – уз уважавање свих токова који постоје код Гончарова – и као „војвођанску причу”, као покушај сведочанства о менталитету формираном на искуствима свести да је живот на овим просторима вазда бивао одређен интервенцијама са стране, од геополитичке констелације односа између великих сила, па до интервенција геометара Марије Терезије, од комшијских буна с оне стране Дунава, до конкретне мултиетничке и мултиконфесионалне стварности која, уколико се не жели проливање крви, изискује посебну врсту деликатности. Сви ти елементи доводе до формирање специфичне грађанске свести једног поднебља која се манифестује одустајањем од права на слободу, а у крајњој инстанци и од живота самог.

У Обломовљевој потреби да буде другачији, да не личи на *груђе*, да се не уклопи, да остане на маргини, између осталог препознајемо и војвођанско потребу за очувањем властите приватности, чија крајња консеквенца јесте препуштање света и одређивања светских токова – другима, онима који су спремни да поверују у једну од основних илузија живота: да је могуће променити свет и да, упркос свим вишевековним искуствима живота на овим просторима, ипак има смисла ангажовати се на остварењу тог пројекта.

Бриљантна и ефектна језичка адаптација Љиљане Мркић-Поповић, која задире у саму суштину драматуршког проседеа ове драмати-

зације, само су потврдиле добро познату истину да језик одражава начин мишљења, да је израз погледа на свет, схватања живота. Јер, иза дебелих наслага финог Гончаровљевог романескног ткива, које у дубљим слојевима ишчитавамо и као оштро полемичко штиво намењено савременицима, и деликатног Савиновог драматуршког разигравања те полемичке теме на много општијем плану, лишеном непосредне политичке и идеолошке димензије, слугимо, дакле, и спори, мирни, успављујући ритам војвођанске свакодневице.

Па ипак, о истинским донетима ове представе, разуме се, могу и треба да суде – други.